

1. VIII (51).

2. Despre ce sunt și de unde provin relele

[1.] Cine cercetează sursa relilor, fie în <toate> realitățile, fie într-un <singur> gen al lor, s-ar cuveni să își înceapă studiul întrebându-se mai întâi ce este, de fapt, răul și care este natura lui. Astfel s-ar cunoaște și de unde a venit și în ce loc s-a stabilit și cu cine s-a unit și, în general, s-ar ști dacă el există între realități. Ar fi, însă, imposibil <să spunem> prin care dintre puterile din noi am putea cunoaște natura răului, de vreme ce cunoașterea fiecăruia dintre <lucruri> provine din asemănareⁱ. Căci intelectul și sufletul, de vreme ce sunt forme, ar produce cunoașterea formelor și ar avea o tendință naturală către ele; în schimb, cum și-ar putea imagina cineva că răul este o formă, de vreme ce apare în absența întregului bine? Însă, fiindcă cunoașterea <lucrurilor> opuse existăⁱⁱ, dacă răul este opusul binelui, cunoașterea binelui va fi aceeași cu cea a răului; apoi celor care pretind că cunosc răul le este necesară și o percepție clară a binelui, de vreme ce mai-binele precede mai-răul, iar mai-binele este formă, dar mai-răul nu este <formă> ci mai degrabă o privație. <Trebuie> de asemenea cercetat cum este binele opusul răului; dacă nu <ar fi opuse>, atunci, când unul <este> începutul, celălalt <este sfârșitul> sau unul <este> o formă, iar celălalt negarea <formeii>. Însă <le vom discuta> pe toate acestea mai târziu.ⁱⁱⁱ

[2.] Să stabilim acum natura binelui^{iv}, conform cu ceea ce se cere în discursul de față. Este ceva de care toate depind și spre care aspiră toate ființele ca să-l aibă ca principiu^v și de care au nevoie; este <ceva căruia> nu-i lipsește nimic fiind suficient sieși, nu îi trebuie nimic, <este> măsura și limita tuturor <lucrurilor> și a dat din el însuși intelectul, esența, sufletul, viața și activitatea intelectuală. Până la el, toate <lucrurile> sunt frumoase; el însuși <este> frumos dincolo de frumusețe și rege în sfera inteligibilă și transcende acest intelect; „intelect” <aici> nu este ceea ce ar putea crede cineva în analogie cu ceea ce noi spunem că sunt intelectele care își iau conținuturile de la premise și care sunt capabile să înțeleagă ceea ce se spune și raționează discursiv și observă ceea ce urmează, contemplând realitatea ca pe o consecință <a procesului de raționare>, de vreme ce nu au avut-o la început, ci erau privați de ea înainte să o învețe, deși erau intelecte. Acel intelect nu le seamănă, ci are toate <lucrurile> și este toate <lucrurile> și se află împreună cu ele când <este> împreună cu sine, și le are pe toate fără să le aibă. Căci nu <sunt> alte <intelecte>, ci un alt <intelect>; nici fiecare dintre lucruri nu <se află> în mod separat în el, întrucât fiecare este un întreg și întregul <este> pretutindeni, cu toate acestea nu este confuz, ci <fiecare există> separat. Desigur, nu participă la toate deodată, ci participă la fiecare atât cât poate^{vi}. <Acest intelect> este actul prim al <binelui> și substanța primă a acestui <bine> care rămâne în el; dar <intelectul> acționează în jurul <binelui> tot așa precum trăiește în jurul lui. Sufletul dansează din exterior în jurul <intelectului> și privește spre acesta, și contemplând interiorul lui vede zeul prin el. Aceasta este viața plăcută și fericită a zeilor^{vii} și aici nu există răul, și dacă <lucrurile> s-ar fi oprit aici, nu ar mai fi existat nici un rău, ci doar primul și al doilea și al treilea bine; toate <lucrurile> se află în jurul regelui universului, iar acesta este cauza tuturor <lucrurilor> frumoase și toate îi aparțin, însă al doilea bine <se află> în jurul <celor de rangul> al doilea, iar al treilea în jurul <lucrurilor de rangul> al treilea^{viii}.

[3.] Dacă aceasta este realitatea și ceea ce se află dincolo de realitate, <atunci> răul nu ar putea să existe în realitate, nici în ceea ce se află dincolo de realitate, fiindcă acestea sunt bune^{ix}. Dacă <răul> există, el se află printre <lucrurile> non-existente, precum o formă oarecare a non-existenței, și <aparține> unuia dintre <lucrurile> amestecate cu neființa^x sau unuia dintre cele care participă la neființă. Neființa nu <înseamnă> neființă absolută, ci numai altceva decât ființa; nu neființă în același fel precum mișcarea și repausul care <afectează> ființa^{xi}, ci precum o imagine^{xii} a ființei sau mai degrabă neființă^{xiii}. Așa este întreaga lume sensibilă și, de asemenea, întreaga experiență sensibilă și orice îi este posterior sau accidental, precum și principiul acestora sau vreunul dintre <elementele> care umplu ceea ce este astfel. În acest moment, s-ar putea ajunge la concluzia că <răul este> precum lipsa de măsură față de măsură, nelimitarea față de limită, lipsa de formă față de principiul formator, dorința continuă de autarhie; veșnic nedefinit, nicaieri stabil, afectat de toate, nesătul, de o sărăcie completă^{xiv}; căci <toate> acestea nu-i sunt întâmplătoare, ci ca și cum <ar fi> esența lui, fiindcă orice parte a lui ai vedea, așa sunt toate; celelalte

<lucruri> care participă la el și seamănă <cu el> vor deveni rele, cu toate că nu sunt rele <în mod esențial>. Așadar, a cui ipostază este cea în care sunt prezente <toate lucrurile>, însă nu ca ceva diferit de ea, ci <precum> ea însăși? Dacă se întâmplă ca răul <să existe> în altceva, trebuie să existe mai întâi în sine, chiar dacă nu este o substanță. Căci după cum există binele în sine și cel prin accident, tot așa <ar trebui să existe> răul în sine și cel care se află tocmai prin accident într-un altul. Căci ce este nemăsuratul, dacă nu se află în ceva nemăsurat? [Și ce este măsura, de nu se află în ceva măsurat?] Dar, după cum există măsură care nu <se află> în ceva măsurat, tot așa <există> lipsă de măsură în ceva ce nu este nemăsurat. Dacă <se află> în altceva, este în ceva nemăsurat – însă <atunci> nu va avea nevoie de lipsa de măsură dacă este nemăsurat el însuși -, fie în ceva măsurat; dar nu <este posibil> ca ceea ce este măsurat să aibă lipsă de măsură, în sensul în care poate fi măsurat. Așadar, <trebuie> să existe ceva nelimitat în sine și ceva lipsit de formă și toate celelalte pe care <le-am menționat> mai înainte când a fost caracterizată natura răului; iar dacă <există> ceva de același fel posterior acestuia, <acel ceva> fie conține un amestec din acesta, fie este asemănător cu acesta fiindcă privește spre el, fie este creatorul lui. Acel <lucru> care stă la baza configurațiilor, a ideilor, a formelor, a măsurilor și a limitelor, împodobit cu o podoabă străină, nu are nici un bine lângă el, este doar o copie asemănătoare ființei, o substanță a răului – dacă <într-adevăr> poate exista o substanță a lui; aceasta este ceea ce ne descoperă raționamentul: că există un rău inițial, răul absolut.

[4.] Natura corpurilor, atât cât participă la materie, ar putea fi ceva rău, însă nu răul inițial; căci <corpurile> au o formă, însă nu <forma> adevărată, și sunt lipsite de viață și în mișcarea lor dezordonată se distrug unele pe altele și, tulburând sufletul de la propria-i activitate, fug de esență fiind într-o necurmată schimbare^{xv}, ca un al doilea rău; în schimb, sufletul nu este în sine rău și nici toate <lucrurile> nu sunt rele. Însă care este <atunci sufletul> rău? Precum spune <Platon> “*au fost aduși în robie, cei în care se află <partea> sufletului pe care răul o stăpânește în mod natural^{xvi}*”, fiindcă <este> partea irațională a sufletului care acceptă răul, <adică> lipsa de măsură și excesul și defectul, din care <provin> ticăloșia și lașitatea și celelalte rele ale sufletului, afecțiunile involuntare care produc opiniile false; <toate acestea> determină <sufletul> să se gândească la <lucrurile> pe care le evită și pe care le caută, <respectiv la lucrurile> rele și la cele bune. Însă ce <este> cel care a produs acest <suflet> rău și cum vei ajunge la acea sursă și cauză <a răului>? Mai întâi <trebuie precizat faptul că> acest suflet nu este în afara materiei <și> nici în sine însuși. Așadar este amestecat cu lipsa de măsură, neparticipând la formele celui care crează ordinea și diminuând măsura; căci este amestecat cu trupul care are materie. Apoi, dacă și facultatea rațională este vătămată, atunci atât afectele cât și materia care o întunecă o vor împiedica să vadă, și ea se va înclina spre materie și nu va privi spre esență, ci spre devenire, iar principiul devenirii este natura materiei și astfel este atât de rea încât nu influențează cu propriul rău ceea ce se află în ea, ci doar <acel lucru> care privește spre ea. Ea este lipsită în totalitate de bine, este o privare și o lipsă totală de bine și face ca tot ceea ce vine în contact cu ea să semene cu ea. Așadar, sufletul desăvârșit care se îndreaptă spre intelect este veșnic pur și se îndepărtează de materie și nici nu privește, nici nu se apropie de întregul nedefinit și de lipsa de măsură și de rău în general. Deci rămâne pur, în totalitate definit de intelect. <Sufletul> care nu a rămas astfel, ci a ieșit din sine însuși datorită faptului că nu este desăvârșit, nici original, <ci este> din cauza neajunsului precum o copie a celui <original> și atât timp cât se extinde este umplută cu indeterminări, vede întunericul și conține deja materie privind spre cel care nu privește, ca și cum am spune că el “vede” chiar și întunericul.

[5.] Însă, dacă lipsa de bine este cauza faptului de a privi întunericul și de a se afla în întuneric, răul <sufletului> ar consta în <această> lipsă <sau în partea întunecată> de suflet și <acesta ar fi răul> inițial – întunericul trebuie să fie al doilea <rău> -, și <de aici rezultă că> natura răului nu <se află> deloc în materie, ci mai presus de materie. Dar răul nu <se găsește> în orice fel de lipsă, ci în lipsa totală; de exemplu, lucrul care este lipsit doar puțin de bine nu este un <lucru> rău, căci poate să fie desăvârșit atunci când <se află> în natura sa proprie. Însă când este lipsit în totalitate <de bine>, precum este materia, atunci este rău în sine și nu are nici o parte de bine. Căci materia nu este ființă, fiindcă <atunci> ar fi avut parte de acest bine, ci ea este un omonim al ființei, deoarece adevărata expresie a materiei ar fi “non-ființă”. Așadar, pe de o parte lipsa înseamnă faptul de a nu exista binele, iar pe de altă parte lipsa totală <înseamnă> răul; <lipsa> cea mai mare <constă însă în> posibilitatea de a cădea în rău, căci răul deja <se află> în ea însăși. Nu trebuie să ne gândim că răul este acesta sau acela, precum nedreptatea sau

un alt viciu, ci că <este> ceva care nu <face parte> dintre cele ce sunt ca niște forme ale <răului> determinate de particularitățile proprii; precum răutatea din suflet și formele acesteia <sunt determinate> fie de materia cu care <este în legătură sufletul>, fie de părțile sufletului, fie <de faptul> că una <din părți> este precum o privire iar cealaltă <precum> un impuls sau o afectare. Însă, dacă cineva ar considera că lucrurile exterioare sufletului sunt rele, precum boala sau sărăcia, cum le va putea conduce spre acea natură? Pe de o parte boala <este> o lipsă și un exces al corpurilor materiale care nu mențin ordinea și măsura, pe de altă parte urâtenia este o materie care nu a pus stăpânire pe formă, iar sărăcia este o lipsă și o privare <de lucruri> de care avem nevoie din cauza materiei de care suntem legați, a cărei natură constă în dorința de a obține. Dacă ceea ce s-a spus este corect, nu trebuie să presupunem că noi suntem principiul relelor fiind răi prin noi înșine, ci aceste <rele să fie> mai presus de noi; <relele> care se țin de oameni, nu se țin fiindcă așa vor <ei>, însă există o scăpare de rele în suflet^{xvii} pentru cei capabili, deși nu toți <oamenii> sunt. Cu toate că și zeii vizibili au materie, răul nu există <în acest caz>, nici viciul pe care îl au oamenii, deoarece nu <chiar> toți oamenii <il au>; căci <zeii vizibili> stăpânesc materia - <deși sunt> mai buni cei fără <materie> - și o stăpânesc prin ceva care <există> în ei, dar nu în materie.

[6.] Trebuie cercetat, însă, și ceea ce a spus <Platon și anume că> “*nu poți scăpa de rele*”, căci există “*din necesitate*”; și că “*ele nu există printre zei, dar străbat mereu natura <noastră> muritoare și această lume^{xviii}*”. Așadar, reiese de aici că cerul este purificat de rele^{xix} fiindcă se mișcă mereu în ordine și cu regularitate și pentru că nu există acolo nici nedreptate, nici alte vicii, nici <corpuri> care să se nedreptățească unele pe altele, ci se mișcă în ordine; <dar oare> pe pământ există nedreptate și dezordine? Există acel <lucru numit> “natură muritoare” și “acest loc”. Însă când <Platon> spune “*trebuie să fugim de acolo*” nu <se referă> deloc la <lucrurile care sunt> pe pământ. Căci “fuga”, spune <el>, nu <înseamnă> faptul de a pleca de pe pământ, ci de a exista pe pământ “*fiind drept și onest, împreună cu înțelepciunea^{xx}*”; după cum înseamnă și că trebuie să fugim de viciu, astfel încât relele <înseamnă> viciul <din om> și toate <lucrurile care derivă> din <acest> viciu; iar când cel care îi răspunde <vorbitorului> spune că va exista un sfârșit al relelor “*dacă i-ar putea convinge pe oameni <de adevărul> a ceea ce spune*”, <Socrate> îi răspunde că “*nu este posibil să se întâmple acest <lucru>*”; căci relele <trebuie> să existe din necesitate, de vreme ce trebuie să existe un opus pentru bine^{xxi}. Însă cum ar putea să fie răutatea umană opusul celui bine <transcendent>? Căci ea <este> opusul virtuții, iar <virtutea> nu <este> binele, ci <este> un bine care ne face <capabili> să stăpânim materia. Dar cum ar putea să fie ceva opusul celui bine? Nu este vorba despre o calitate particulară. Și apoi ce necesitate universală există <astfel încât>, dacă <există> unul dintr-o <pereche> de contrarii, <trebuie să existe> și celălalt? Trebuie să fie admis <acest lucru> și să existe un opus al celui care îi este opus – precum este admis <faptul că> există sănătate și există boală -, însă nu din necesitate. Căci <Platon nu a vrut> neapărat să spună că <acest lucru> este adevărat în cazul tuturor contrariilor, ci doar când s-a referit la bine. Însă, dacă binele este o esență sau este dincolo de esență, cum ar putea avea vreun opus? Faptul că nu există nimic opus esenței a fost stabilit prin demonstrație inductivă^{xxii} în cazul esențelor particulare; însă nu s-a stabilit <acest lucru> pentru esență în general. Dar ce va putea fi opus esenței universale și în general principiilor? Non-esența <este opusul> esenței, iar natura și principiul răului este <opusul> naturii binelui; căci ambele sunt principii, unul al răului, celălalt al binelui, și toate <lucrurile care se găsesc> în fiecare natură <sunt> opuse <unele altora>, astfel încât toate <sunt> contrarii și mai degrabă <sunt> contrarii între ele decât sunt contrariile <altor lucruri>. Alte contrarii, care aparțin aceleiași forme sau aceluiași gen^{xxiii}, au ceva în comun ca urmare a acestor apartenențe, însă <lucrurile> separate, în care există contrariile <cu ceea ce este necesar> pentru împlinirea <ființei> celui alt, cum ar putea să nu fie majoritatea contrarii, dacă prin contrarii <înțelegem> lucrurile care se află cel mai departe de ceea ce rezultă din altele^{xxiv}? Căci opusele limitei și ale măsurii și ale celorlalte care există în natura divină, sunt nelimitarea și lipsa de măsură și altele pe care le deține natura rea, astfel încât întregul <devine> opusul întregului. <Natura rea> are o falsă <existență>, falsitatea primară și absolută^{xxv}; în schimb, existența <naturii divine> este adevărată existență, astfel încât falsitatea este opusul adevărului și non-existența <naturii rele este> opusul esenței <naturii divine>. Însă a fost arătat de către noi că nu este universal valabil faptul că nu există nici un opus pentru esență; deoarece și în ceea ce privește focul și apa trebuie să acceptăm că ele sunt opuse, dacă nu există o materie comună lor, <materie> în care căldura, uscăciunea, umiditatea și frigul apar doar din întâmplare; dacă există doar un singur element care completează esența acestora fără <elementul> comun, ar putea exista și aici un opus <și anume> esența ca opus al esenței. Însă toate <lucrurile> care sunt separate și nu au <nici un element> comun și au o

distanță cât se poate de mare <între ele>, <sunt> opuse prin natura lor; căci <în cazul lor> opoziția nu <depinde> de vreo calitate și nici, în general, de vreo categorie de ființe, ci de cât de mult se deosebesc între ele, de <faptul că ființa lor> este făcută din contrarii și săvârșesc <acțiuni> contrare.

[7.] Dar, dacă binele există, atunci cum să existe în mod necesar și răul^{xxvi}? Oare este astfel fiindcă trebuie să existe materie în univers? Acest univers trebuie <să fie alcătuit din principii> contrare <de vreme ce> nici nu ar putea exista dacă nu ar exista materia. “Căci nașterea acestui univers <a fost> un amestec <format> din intelect și necesitate^{xxvii}”, iar cele ce vin de la zeu spre acest <univers sunt> bune; relele <provin> din “vechea natură^{xxviii}” - <Platon> referindu-se <aici> la materia care zace încă nearanjată. Dar în ce sens “natură muritoare^{xxix}”? Trebuie să fie arătat faptul că “acest loc” este întregul, <universul>, însă, <continuă Platon>, “de vreme ce v-ați născut, nu veți fi nemuritori, nici nu veți fi eliberați de nimeni, <ci vă veți elibera> prin mine^{xxx}”. Dacă <lucrurile stau> astfel, <atunci> s-a spus pe bună dreptate că relele nu vor pieri <niciodată>. Însă cum <ar putea cineva> să scape <de ele>? “Nu <aflându-se> în <acest> loc”, spune <Platon>, “ci posedând virtutea și separându-se el însuși de corp^{xxxi}”; căci în acest fel <se va separa> și de materie, fiindcă <omul> care trăiește împreună cu trupul, trăiește și împreună cu materia. <Tot Platon> clarifică <spusele sale> în legătură cu separarea <de sine>^{xxxii}: <faptul de a exista> “printre zei” <înseamnă a exista> “printre inteligibile”, fiindcă acești <zei> sunt nemuritori. Există, însă, <ceeva care poate> să înțeleagă în acest fel necesitatea răului. De vreme ce nu <există> doar binele, trebuie <să existe o extremă> a procesului de ieșire din <acest bine>, sau dacă cineva preferă să spună altfel, a procesului continuu de coborâre sau de îndepărtare de el, iar <această> extremă, după care nimic nu mai poate exista, este răul. <De aceea> este necesar ca ceea ce <urmează> după primul, <adică după bine>, să existe, astfel încât și ultimul, <adică răul, să existe>; acest <lucru> este materia, care însă nu are nimic din <bine>. Aceasta <ar fi> necesitatea răului.

[8.] Dacă cineva ar spune că nu din cauza materiei am devenit răi – căci nici ignoranța nu există din cauza materiei, nici dorințele rele; chiar dacă <am presupune> că prezența lor în realitate se datorează răului corporal, nu <s-a întâmplat acest lucru> din cauza materiei, ci a formei care le-a făcut^{xxxiii}, caldul, recele, amarul, săratul și alte forme de gusturi, încă și umpleri și goliri, nu simple <depuneri>, ci depuneri ale acestor <corpuri> și, în general, <elementul> care produce diferența dorințelor și, dacă vrea <ceineva>, cel al opiniilor false; astfel că mai degrabă forma, decât materia, <a făcut posibil> ca răul să existe -, acela va fi obligat să recunoască, însă, faptul că materia <nu a contribuit> cu nimic mai puțin la existența răului. Căci acea calitate care creează în materie, nu creează când este separată, precum forma toporului^{xxxiv} nu creează fără fier; pe lângă asta, formele nu sunt în materie așa precum ar trebui să fie dacă s-ar afla în ele însele^{xxxv}, ci <sunt> forțe imanente formative în materie, care corup și plăsmuiesc natura ei; căci nici focul însuși nu arde, nici altă <formă> dintre cele care <există> prin ele însele nu fac ceea ce se spune că fac când se află în materie. Când materia devine stăpâna <formei> întruchipate în ea, o distruge și o corupe, aplicându-i propria natură, opusă <formei>, nu ducând recele spre cald, ci punându-și propria lipsă de formă peste forma caldului și diformitatea peste formă și excesul și defectul peste ceea ce este măsurat, până când <va putea> determina <forma să fie> a ei și să nu-și mai aparțină sieși, precum în cazul hranei animalelor: când este mâncată, nu mai este deloc ca și atunci când a venit, ci devine sângele câinelui și tot ceea ce <este> canin, și toate sucurile <devin> precum cele ale <animalului> care le-a primit. Așadar, dacă trupul este cauza relilor, materia ar putea deveni, de asemenea, prin ea însăși cauza relilor. Însă cineva ar putea spune că trebuie să le dominăm. Dar cel capabil să le domine nu este pur, dacă nu fuge <de ele>. În schimb pasiunile sunt mai puternice datorită acestui amestec de corpuri, iar unele <pasiunile ale oamenilor sunt mai puternice> decât altele, <astfel> încât <puterea individuală> din fiecare <om> nu le poate domina și unii <oameni sunt> mai lenți în ceea ce privește capacitatea de a discerne din cauza răutății corpurilor care i-a slăbit și i-a mărginit, iar contrariile <din corpuri> i-au făcut instabili. Dovada acestui fapt o constituie stările <noastre mentale> în <anumite> momente. Căci dacă suntem sătui, suntem diferiți și în privința dorințelor și a gândurilor, însă dacă suntem flămânzi <devenim> altfel, dacă o anume <hrană> ne satură, suntem într-un fel, iar dacă este alta –altfel. Să fie, însă, lipsa de măsură răul inițial; ceea ce devine în lipsa de măsură, fie prin asemănare, fie prin participarea întâmplătoare la aceasta, <constituie> al doilea rău; <așadar> primul rău este întunericul și al doilea rău este ceea ce se întunecă, în același fel. Atunci viciul, care este ignoranță și lipsă de măsură în ceea ce privește sufletul, <constituie> al

doilea rău, nu răul în sine; nici virtutea nu <este> binele inițial, ci este ceea ce îi seamănă sau participă la <acest bine>.

[9.] Așadar, cum am putea să le cunoaștem pe acestea? Mai întâi, prin ce <mijloc am putea cunoaște> viciul? Căci <cunoaștem> virtutea prin intermediul intelectului însuși și a gândirii – deoarece <gândirea> cunoaște ea însăși^{xxxvi}; însă cum <poate fi cunoscut> viciul? Precum <știm> prin intermediul riglei ce este drept și ce nu, tot așa <cunoaștem> și <viciul> care nu îi corespunde virtuții. <Dar oare, când îl cunoaștem>, îl vedem sau nu îl vedem pe acesta, adică viciul? Nu putem să vedem viciul <deoarece este> fără limită și <se află> pretutindeni. Îl vom <recunoaște însă> prin excludere, ca pe ceva care nu <este> în nici un fel <virtute>; dar vom <cunoaște viciul> care nu este absolut în privința neglijenței <virtuții>. Așadar, vedem o parte și prin <această> parte prezentă înțelegem <restul părților> care nu sunt prezente, <adică> ceea ce există în întreg <dar> lipsește de acolo; astfel vorbim despre viciu, lăsând nedeterminată partea care lipsește. Când, de exemplu, vedem ceva urât în materie, fiindcă rațiunea nu stăpânește în ea ca să-i ascundă urâtenia, ne imaginăm că <este> urât din cauza lipsei de formă. Dar cum <putem cunoaște> ceea ce nu are din întâmplare nici un fel de formă? Suprimând în întregime forma, <acel lucru> în care nu există <formă> spunem că este materie; în suprimarea întregii forme descoperim lipsa de formă din noi înșine, dacă dorim să contemplăm materia. Dar un asemenea intelect nu este unul veritabil, de vreme ce își închipuie că poate să vadă <lucruri> care nu îi <aparțin>. Precum un ochi se retrage el însuși de la lumină ca să vadă întunericul și nu îl vede – părăsește lumina ca să vadă întunericul, <de vreme ce> împreună cu <lumina> nu ar putea să îl vadă, însă nici fără ceva precum <lumina> nu poate fi văzut, atâta doar că nu o vede – la fel și intelectul ar putea deveni <capabil> să vadă, precum vede <ochiul întunericul>; <intelectul>, părăsindu-și lumina din el însuși și ieșind din el pentru a merge spre <lucruri> care nu <țin> de el, neretrăgându-se în propria-i lumină, suportă ceva ce îi este opus, sau se găsește <în această situație> fiindcă <dorește> să-și vadă opusul.

[10.] Așa <stau> lucrurile în privința aceasta. Însă, dacă <materia> este lipsită de calitate, cum <poate fi> rea^{xxxvii}? Se spune că <este> “lipsită de calitate” fiindcă nu are în ea nici una din calitățile pe care le va primi și care se vor afla în ea ca un substrat, dar nu așa ca și cum nu ar avea nici o natură. Dacă are o natură, ce împiedică această natură să fie rea, dar nu rea astfel ca și cum ar avea o calitate? Or, calitatea este acel ceva în conformitate cu care ceva se spune că este “de un anumit fel”. Așadar, calitatea este un accident și se află într-un altul, pe când materia nu se află într-un altul, ci ea este substratul, iar accidentul <se afirmă> despre el. Deoarece nu deține calitatea de a avea natură în mod accidental, se spune că <este> lipsită de calitate. Apoi, dacă calitatea în ea însăși este lipsită de calitate, cum ar putea materia care nu a primit calități să spună că le are? Astfel, se spune pe drept că și viciul este lipsit de calitate; căci este numit “viciu” nu fiindcă ar avea calități, ci mai degrabă fiindcă nu are calități, fiindcă nu era viciu dacă era asemenea formei, ci natură care nu este opusă formei.

[11.] Însă natura opusă întregii forme <este> privație; dar privația se află mereu în altceva și nu are existență prin ea însăși^{xxxviii}; astfel răul, dacă <constă> în privație, <va exista> în lucrul privat de forme și nu va putea exista prin sine însuși. Deci, dacă răul se va afla în suflet, <înseamnă că> în acest <suflet> se va afla privația, <adică> răul și viciile și nimic <altceva> din afară. În timp ce unele argumente tind în general să anuleze materia, altele <consideră că materia>, de vreme ce există, nu este rea. Așadar, răul nu trebuie căutat altundeva, ci plasat în suflet în așa fel ca și cum ar fi o absență a binelui. Însă, dacă privația înseamnă privația de o formă care <trebuie> să existe sau dacă privația în suflet <este o lipsă> de bine și generează viciul în <adevărata> definiție a lui în acest <suflet>, sufletul nu va mai avea nimic bun, iar apoi nu va mai avea nici viață. Căci sufletul va fi lipsit de suflare dacă nu are viață, astfel încât sufletul care există nu va mai fi suflet. Dar el are viață prin propria definiție, de aceea nu poate avea privația de bine de la sine însuși. El este o formă a binelui cât timp deține ceva bun, o urmă de intelect, și nu este rău de la sine. Deci, <materia> nu este răul inițial, nici răul inițial <aflat în suflet> prin vreun accident, fiindcă binele nu îi lipsește cu desăvârșire.

[12.] Dar ce <răspuns s-ar da> dacă s-ar spune că viciul și răul din suflet nu <constituie> privația absolută de bine, ci doar o lipsă oarecare de bine? <În acest caz>, dacă are ceva <bun și doar> o lipsă

<oarecare de bine, sufletul> va avea o dispoziție amestecată și răul nu va fi absolut; însă nu a fost încă găsit răul inițial și absolut. Binele există în esența din suflet, iar răul doar ca un simplu accident.

[13.] Poate că răul este doar o piedică pentru bine, așa cum <ceva poate împiedica> ochiul să vadă. Dar în acest fel răul va fi autorul altora și va fi autor în sensul în care este diferit de acel rău existent <pe care l-a produs>. Așadar, dacă viciul este un impediment pentru suflet, acest viciu nu va fi răul, ci autorul lui, iar virtutea <nu este> binele, ci este ca și cum ar ajuta la producerea <lui>. Astfel, dacă virtutea nu este binele, înseamnă că> nici viciul <nu este> răul. Și apoi virtutea nu este frumosul în sine, nici binele în sine; atunci nici viciul nu este urâtenia în sine sau răul în sine. Am spus că virtutea nu este frumosul în sine, nici binele în sine, fiindcă frumosul în sine și binele în sine se află mai presus de ea sau <chiar> dincolo de ea și ea participă oarecum la bine și la frumos. Așadar, după cum <sufletul pleacă> de la virtute pentru a se înălța spre frumos și spre bine, în același fel <el pornește> de la viciu pentru a coborî la răul absolut; <spun> “de la viciu” ca punct de plecare. Contemplarea care <îi aparține sufletului> ce contemplă <viciul> este a răului absolut, iar participarea la acest <rău îi revine sufletului> care devine <vicios>; căci el se va afla în întregime “pe tărâmul neasămănării” când, scufundându-se în sine însuși, va cădea într-o mlaștină întunecată; când sufletul se află în întregime în viciul absolut, nu mai deține viciul, ci își transformă natura într-o alta rea, - căci viciul, când se amestecă cu ceva ce îi este opus, încă mai este uman. Însă el moare când moare sufletul, iar moartea înseamnă, pentru <sufletul> încă legat de corp, să se scufunde în materie și să fie umplut de ea, iar pentru <sufletul> care va pleca de acolo, <moartea este> faptul de a zăcea <în materie> până când va putea să se înalțe și să-și întoarcă cumva privirea din mlaștină^{xxxix}; aceasta înseamnă “mersul în Hades pentru a dormi”^{xl}”.

[14.] Dacă cineva ar spune că viciul este o slăbiciune a sufletului^{xli} – de exemplu cel rău este ușor de afectat și ușor de mișcat, fiind purtat de la un rău la altul, ușor de dus la dorință, ușor de ațâțat la mânie, nechibzuit în asentimente, dă drumul cu ușurință imaginilor confuze^{xlii}, precum cele mai slabe dintre produsele <ce se găsesc> în artă sau în natură, pe care le distrug cu ușurință vânturile sau căldura soarelui^{xliii} - <acel om> ar fi demn să cerceteze <această> slăbiciune din suflet și sursa ei. Slăbiciunea sufletului nu seamănă cu cea a corpurilor, ci tot așa cum în cazul lor ea înseamnă neputința de a munci și o sensibilitate excesivă, tot așa în cazul lui, denumirea slăbiciunii este analogică, dacă materia nu este pentru suflet cauza înșăși a slăbiciunii. Dar trebuie să ne ținem strâns de întrebarea: de ce este numită “slăbiciune a sufletului”; căci nu densitatea sau raritatea, nici subțirimea sau grosimea sau boala, precum febra, au făcut ca sufletul să fie slab. <De aceea> este necesar ca această slăbiciune a sufletului să se afle fie în <sufletele> complet separate, fie în <sufletele> materiale, fie în ambele. Dar, dacă nu <se află în sufletele> separate de materie – căci toate <acestea sunt> pure și, cum spune <Platon>, “îmaripate și desăvârșite”^{xliii}, iar activitatea lor <este> netulburată – mai rămâne ca slăbiciunea să se afle în <sufletele> care au căzut, nu în cele pure, nici în cele care au fost purificate; slăbiciunea lor nu ar fi, însă, o îndepărtare de ceva, ci o prezență a <unui lucru> străin, precum <prezența> flegmei sau fierei în corp^{xlii}. Când vom înțelege mai clar cauza căderii sufletului, fiindcă trebuie să o înțelegem, va deveni evident ceea ce este cercetat, <adică> slăbiciunea sufletului. Printre realități, există și materie, există și suflet, și acestea sunt într-un singur loc. Căci nu există un loc separat pentru materie și unul separat al sufletului – cum ar fi un <loc> pe pământ pentru materie și un <loc> în aer pentru suflet – însă locul sufletului este <într-un fel> separat <în sensul că> nu <se află> în materie; aceasta înseamnă faptul că <sufletul> nu este unit cu materia, <iar de aici rezultă că> un singur lucru nu se poate naște și din <suflet> și din materie, adică un lucru nu se poate naște din materia ca substrat, și anume este separat. <Există> multe facultăți ale sufletului, însă sufletul are și un început, un mijloc și un sfârșit, în schimb materia, fiind și ea prezentă, îl roagă și, după cum <am putea spune>, îl tulbură și dorește să ajungă în interiorul lui. “Întregul loc este sfânt”^{xlii} și nu există nimic care să nu participe la suflet. <Materia>, așezându-se pe sine însăși sub <suflet>, este luminată <de el> și nu poate să pună stăpânire <pe cel> de la care primește lumină; <sufletul> nu poate suporta materia, deși ea există lângă el, fiindcă, din cauza <acestei materii> rele, este incapabil să vadă. <Materia> întunecă iluminarea și lumina de acolo, prin amestecul cu ea, <și lumina> se slăbește pe sine oferindu-i <materiei posibilitatea> generării și <sieși> un motiv de a merge în ea, căci nu ar fi venit în ceva ce nu este prezent. Aceasta este căderea sufletului: faptul de a veni astfel în materie și de a deveni slab, fiindcă toate puterile <sale> nu sunt în acțiune, întrucât materia le împiedică să își ocupe locul pe care <sufletul> îl deține și produce un fel de împotrivire^{xlvii} și face să devină rău ceea ce a luat ca

printr-un fel de furt, până când <suflul> reușește să se întoarcă la starea lui superioară. Așadar, materia <este> și cauza slăbiciunii din suflet, și cauza viciului. Căci este ea însăși rea mai înainte <ca sufletul să devină rău>, <este de fapt> răul inițial. Dacă sufletul a generat materia fiind afectat <într-o anumită măsură> și dacă comunică cu ea și a devenit rău, materia, prin prezența ei, este cauza; căci <suflul> nu ar fi venit la ea doar dacă nu cumva prin prezența ei i-a dat <suflului posibilitatea> devenirii.

[15.] Dacă cineva afirmă că materia nu există, să i se arate necesitatea existenței ei din tratatele privind materia^{xlvi}, fiindcă acolo am vorbit mai pe larg despre aceasta. Însă, dacă cineva ar spune că răul nu există deloc printre realități, este necesar pentru acesta să înlăture binele și să nu aibă nimic spre care să tindă, nici țință, nici evitare, nici act intelectual; țința este a binelui, evitarea a răului, iar actul intelectual și gândirea sunt și ale binelui și ale răului și sunt un bine în ele însele. Așadar, trebuie să existe binele și binele neamestecat, cât și ceea ce este un amestec de rău și bine; când <amestecul> are în el o mare parte de rău, devine el însuși în întregime <rău>, iar când are o parte mai mică <de rău>, deoarece răul s-a micșorat, <amestecul devine> bun. Dar ce înseamnă <de fapt> răul din suflet? Căru <rău> i-ar putea <aparține dacă sufletul> nu intră în contact cu natura rea? Căci <dacă răul nu ar exista în suflet, nu ar exista nici> dorințele, nici suferințele, nici pasiunile și nici teama; teama <aparține naturii> compuse, nu celei descompuse, iar suferințele și durerile <îi aparțin> când este decompus; dorințele <se ivesc> când ceva tulbură compoziția sau când cineva caută un remediu preventiv ca să nu fie tulburat. Imaginația este lovitura iraționalului din exterior; <suflul> este predispus la <această> lovitură din cauza faptului că nu este indivizibil; și opiniile false <îl afectează> fiindcă se află în afara răului absolut; <fiindcă> se află în afara <adevărului absolut>, nu poate să fie pur. Impulsul <suflului> către intelect <este, însă>, altceva; căci trebuie doar să fie împreună cu <intelectul> și să se fixeze în el, nu să se aplece spre ceea ce este rău. Însă răul nu este doar rău din cauza forței binelui și a naturii; de vreme ce apare din necesitate, este reținut <totuși> în niște cătușe frumoase, precum <ar fi ținută> niște prizonieri în <lanțuri> de aur^{xlix}, și se ascunde de acestea ca să nu fie văzut astfel de zei; nici oamenii nu pot întotdeauna să vadă răul, ci chiar și atunci când îl văd, <s-ar putea să-l vadă> însoțit de imagini ale frumosului în reminiscență.

ⁱ Cf. Aristotel, *Despre suflet*, A 2, 404 b 17-18.

ⁱⁱ Cf. Platon, *Phaidon*, 97d; Aristotel, *Analitica prima*, I, 1, 24 a 22.

ⁱⁱⁱ Cf. Plotin, *Enneade*, I, 8, 3.

^{iv} Cf. Platon, *Philebos*, 60b.

^v Cf. Aristotel, *Etica Nicomahica*, I, 1, 1094 a 3.

^{vi} Propoziția reia o temă platonico-aristotelică de mare carieră în neoplatonism și în cultura medievală ulterioară, conform căreia participția celor inferioare se face în raport cu cele superioare potrivit gradului propriu de capacitate a participării și nu potrivit puterii de a fi participată a realității superioare. Anunțată într-un pasaj din dialogul *Timaos* (38c) și reluată de Aristotel în *Despre suflet*, 415b, ideea reapare la Proclus, *Elemente de teologie*, prop. 122 și este folosită în tratatul pseudoaristotelic *Liber de causis* care compila *Elementele de teologie* drept teza fundamentală a raportului dintre unu și multiplu în ierarhia lumii (cf. Pseudo-Aristotel, *Liber de causis*, ediție bilingvă, trad. și comentarii de Al.Baumgarten, ed. Univers Enciclopedic, București, 2002, prop. 179, și întreg capitolul XIX al tratatului). În acest mod ideea ajunge în Evul Mediu unde ea devine sursă a demonstrației voinței divine de a se proporționa intelectului uman și sursă a explicării sursei răului evitând indicarea unei surse transcendente a lui (cf., de exp., Dominicus Gundissalinus, *De unitate et uno*, în *P.L.*, vol 63, coll. 1077b, sau în Sf. Toma din Aquino, *In librum de causis expositio*, lectio 6, §. 175).

^{vii} Cf. Platon, *Phaidros*, 248a.

^{viii} Platon, *Scrisori*, II, 312e.

^{ix} Cf. Platon, *Philebos*, 60b.

^x Cf. Platon, *Sofistul*, 258d.

^{xi} Cf. Platon, *Sofistul*, 257b.

^{xii} Cf. Platon, *Sofistul*, 240b.

^{xiii} Discuția asupra statului ontologic al nefinței a fost lansată de Platon în dialogul *Sofistul* ca o formulă de paricid filosofic adresat contra lui Parmenide, în care Platon întemeia posibilitatea respingerii sofistilor pe fundamnetarea posibilității de a clasa drept fals discursul lor, ceea ce impunea întemeierea conceptului de

falsitate pe corespondentul său ontologic – neființa relativă la o realitate determinată. Schițând proiectul unui sistem de reguli ale noii practici Platon semnează actul de naștere al științei logicii adăugând propoziției afirmative (a este b) propoziția indefinită (a este non b), cărora Aristotel le-a adăugat, prin lansarea conceptului de privație în cartea a XIII-a a *Metafizicii*, propoziția negativă propriu zisă (a nu este b) – cf., pentru lămurirea sensului celor trei tipuri de propoziție, Sf. Toma din Aquino, *Despre principiile naturii*, traducere de D. V. Căstăian, ed. Univers Enciclopedic, București, 1999.

xiv Cf. Platon, *Symposion*, 203b.

xv Cf. Platon, *Phaidon*, 65a.

xvi Platon, *Phaidros*, 256b.

xvii Cf. Platon, *Phaidon*, 107d.

xviii Cf. Platon, *Theaitetos*, 176a.

xix Cf. Platon, *Theaitetos*, 177a.

xx Platon, *Theaitet*, 176a-b.

xxi Platon, *Theaitet*, 176a.

xxii Cf. Aristotel, *Categorii*, 5, 3 b 24-25; *Metafizica*, XIII, 1, 1087 b 3.

xxiii Cf. Aristotel, *Categorii*, 11, 14 a 15-16.

xxiv Cf. Aristotel, *Categorii*, 6, 6 a 17-18; *Etica Nicomahica*, II, 8, 1108 33-34.

xxv Cf. Platon, *Sofistul*, 266e.

xxvi Cf. Platon, *Theaitet*, 176a.

xxvii Cf. Platon, *Timaos*, 47e, 46a.

xxviii Platon, *Omul politic*, 273b.

xxix Cf. Platon, *Theaitetos*, 176a.

xxx Platon, *Timaos*, 41b.

xxxi Cf. Platon, *Theaitetos*, 176a, 176b.

xxxii Cf. Platon, *Theaitetos*, 176a.

xxxiii Cf. Platon, *Timaos*, 86e.

xxxiv Cf. Aristotel, *Despre suflet*, II, 1, 412 b 12.

xxxv Cf. Aristotel, *Despre suflet*, I, 1, 403 a 25.

xxxvi Cf. Aristotel, *Despre suflet*, I, 5, 411 a 6.

xxxvii Cf. SVF I 85.

xxxviii Cf. Aristotel, *Fizica*, I, 9, 192 a 5-6.

xxxix Cf. Platon, *Republica*, 533d.

xl Cf. Platon, *Republica*, 534c-d.

xli Cf. Platon, *Gorgias*, 477 b; *Republica*, 444 e.

xlii Pentru sugkata/quesij, cf. SVF III 172 e 548.

xliii Cf. Aristotel, *Fizica*, II, 5, 197 a 23; Platon, *Republica*, 380e.

xliv Cf. Platon, *Phaidros*, 246 b-c.

xlv Cf. Platon, *Republica*, 564b.

xlvi Sofocle, *Oedip la Colonos*, 54.

xlvii Cf. Platon, *Banchetul*, 206d.

xlviii Cf. Plotin, *Enneade*, II 4.

xlix Cf. Sofocle, *Electra*, 837-838.